

De kleuren van de geest

Dans is seks en extase, trance en therapie. Dat was zo in de middeleeuwse morendans en vandaag is dat in *techno* en *drum & bass* nog altijd zo, althans gedeeltelijk. Barbara Baert over Paul Vandenbroecks *Dans en Trance in Afro-Europese tradities*.

Een afdaling in de grotten van onze cultuur

'Een onderzoek naar een aspect van de kunst- en cultuurgeschiedenis verloopt nooit in rechte lijn. Men vertrekt niet van het punt a om veilig en wel op punt z te belanden. Mocht dit al eens gebeuren, dan draait het onderzoek om een pseudo-vraag waarop het antwoord al bij voorbaat gegeven is. Pas als men open staat voor het onverwachte, dat wat niet bij voorbaat in te schatten valt, is er vooruitgang te boeken.'

Aan het woord is dr. Paul Vandenbroeck. Hij kon de geest van zijn onderzoek niet treffender weergeven. Vandenbroeck is kunsthistoricus aan de afdeling oude kunst van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen. Hij liet zich in het verleden al opmerken door veelzijdige en vernieuwende tentoonstellingsprojecten. Na onder meer *Over boeren en narren* (1987)¹, *Amerika, bruid van de zon* (1992)² en *Hooglied* (1994)³ is daar nu *De kleuren van de geest. Dans en Trance in Afro-Europese tradities* (1997)⁴. De tentoonstellingen werden telkens voorzien van een exhaustieve wetenschappelijke catalogus.

Eén van de constanten in Vandenbroecks onderzoek is de veelzijdige methodologie. De kunstgeschiedenis wordt verrijkt met de antropologie, de cultuursociologie en de psychoanalyse. Het beeld wordt gesitueerd binnen interculturele tradities, waarbij niet alleen geografische en chronologische grenzen, maar ook de grenzen van het historisch onderzoek zelf verlegd worden. Typerend zijn de fijngevoelige inzichten in de wisselwerking tussen volks- en elitecultuur, tussen het mondeling overgedragen en het geschreven woord, tussen de verschillende erfgoeden die het beeld in zich bewaart. Met deze benadering is hij en geestesverwant van onder meer Aby Warburg

(1877-1929)⁵, Claude Levi-Strauss (°1908)⁶ en Carlo Ginzburg (°1938)⁷.

Constellaties

Elk tentoonstellingsproject vormde een constellatie rond een specifieke kerngedachte. *Over boeren en narren* werd opgebouwd rond de idee van de negatieve zelfdefiniëring. Precies in het zich toe-eigenen van voorstellingen van het platvloerse, het wilde, het zotte definiëert de elite en de adel zichzelf. Deze distinctie geldt zowel voor het individu als voor de groep. Deze theorie heeft de profane iconografie van de nar, de boer en de wildeman een belangrijk sociaal-cultureel kader gegeven.

Amerika, bruid van de zon stond in het teken van de acculturatie tussen Indiaanse denkbeelden en de import van het posttridentijnse christendom in Zuid-Amerika. Interessant was dat deze problematiek niet dualistisch werd benaderd, waarbij het eenduidig zou heten dat het Europese westen Zuid-Amerikaanse reminiscenties heeft beïnvloed, gemuteerd, verstoet of geproduceerd. Er werd daarentegen vertrokken van de hybride beeldtaal zelf. Aangezien de Zuid-Amerikaanse iconografie van de 16de-17de eeuw op autonome wijze werd gethematiseerd, werd ze ook wetenschappelijk gedekoloniseerd en werden oude patriarchale filters omtrent deze kunst ontmanteld.

In *Hooglied* werd gezocht naar het wezenlijke van de feminiene beeldtaal. Uitgangspunt en toepassingsveld waren daarbij de kunstschatten en geschriften uit begijnhoven. Hier werd aangetoond hoe nonnenmilieus een eigen iconografische grammatica en specifieke thematische conventies ontwikkelden voor

concepten zoals extase en mystiek. Duidelijk werd hoe de vrouw heerste over het gebied tussen de lichamelijke en de geestelijke beleving van de devotie en hoe zij deze visueel opvult.

De Kleuren van de geest ten slotte gaat op zoek naar de betekenis en de herkomst van de zogenaamde Morendans, de *Moresca*. Het thema verschijnt tijdens de 15de en 16de eeuw in West-Europa. De literaire en iconografische bronnen werden nooit gedegen onderzocht. De problematiek leed onder vage omschrijvingen en kende weinig houvast binnen een kunst- en cultuurhistorisch discours.⁸ Het lijdt geen twijfel dat de wetenschappelijke marginaliteit van de *Moresca* samengaat met het irrationele, wilde en fragmentaire karakter van deze iconografie zelf. Het mag gezegd worden dat alleen al deze vaststelling Paul Vandenbroeck aanspoorde om zich in een duizelingwekkend offensief te storten.

Het Schuttersfeest

Het uitgangspunt van het onderzoek naar de *Moresca* is een anoniem schilderij uit 1493 – het Schuttersfeest – bewaard in het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen. Het schilderij werd besteld voor de Antwerpse Schuttersgilde. We zien hoe de leden van deze gilde vertrekken uit vier fictieve burchten naar een druk bevolkte, besloten feesttuin. In die tuin troont een man onder een reusachtige sleutel. De sleutel van 5,5 voet bestond echt en hangt thans nog in het Antwerpse gildenhof. Het is één van de insignes van de schuttersgilde. Mannen en vrouwen keuvelen in de tuin, ze drinken, spelen, plukken appels uit de bomen. De besloten hof evoceert de *locus amoenus*, een paradijselijke lusttuin: decor en